

Årg 25 Nr 3 2015

S:t Olof

Medlemsblad för Torshälla hembygds-
förening S:t Olofs Gille

En vacker segelbåt på väg ut till Mälaren

Åldermannen har ordet

Åter skriver vi september och har en höst att se fram emot. Innan sommaren helt tog slut fick vi några veckor med sommarvärme och ljumma kvällar. Trots det dåliga julivädret har det varit full aktivitet på Bergströmska gården. Bildbevis finns! Tack alla ni som jobbat och tack alla ni som besökt oss!

Vädret är ju något som vi svenskar ständigt talar om och vi är sällan riktigt nöjda. För kallt, för regnigt, för varmt och för torrt. En tysk studie visar att 60 % känner sig påverkade av vädret på ett eller annat sätt. I Tyskland tar man seriöst på kopplingen och ställer in operationer vid speciella väderlägen. Vi svenskar är alltså inte ensamma om att ha fokus på vädret.

Hur många kan inte sova när det är fullmån? Vidskepelse? I Schweiz har ett forskarlag gjort ett försök. 33 personer fick sova i laboratoriemiljö, utan att nås av eventuellt månljus. Mätningar gjordes under månens alla faser. Vid fullmån tog det personerna fem minuter längre att somna in och de sov totalt 20 minuter mindre. Den nyttiga djupsömnen sjönk med 30 procent. Undersökningen till trots sover många gott under månens alla faser.

Nu under den tidiga hösten är ju månen så vacker! Om vi sover dåligt på grund av fullmån eller om det är annat som påverkar oss får var och en avgöra. Kanske har det att göra med om vi är vidskepliga eller tror att det finns saker och händelser som är oförklarliga.

Spöken eller andar, finns dom? Är dom onda eller goda? Tomtar eller vättar? Många av oss har nog sett den svart/vita gamla filmen ”Tomten” som bygger på Viktor Rydbergs gamla fina dikt med samma namn. Då önskar man att det fanns någon som hade ett vakande och skyddande öga över oss, det skulle kännas så tryggt. En liten gårdstomte på Bergströmska gården och i Mormorstäppan skulle tas emot med tacksamhet. Bättre med en tomte än en grävling!

Om det finns spöken, andar eller tomtar i Torshälla kommer vi att få svar på under våren 2016. TV-programmet ”Det okända” har varit här och gjort ett program.

Jag hoppas att vi alla får njuta av en vacker höst med klar fin luft och vacker höstsol. Välkommen till Bergströmska gården och våra aktiviteter där. Vi har som vanligt öppet varje torsdag mellan kl 14.00—16.00.

Välkomna!

Iha

Fritidsaktiviteter i Torshälla på 1930–40-talen.

Vad gjorde torshällaborna på sin fritid för 70 – 80 år sedan? I min ungdom fanns det flera föreningar, som tillvaratog stadsbornas intressen.

En förening var Torshälla-Nyby Idrottssällskap TNIS, bildat 1914, som hade och har sin idrottsplats vid Fridshem (nuvarande Torsharg). Det var friidrott, fotboll, orientering, skidor och bandy man utövade. I dag är det främst fotbollen som dominerar. Utöver A-laget finns det flera ungdomslag, där många barn

och ungdomar är engagerade. År 1949 bildades orienteringsklubben OK Tor som fortfarande är en livaktig förening.

Logen 47 Frid av IOGT, hade utöver nykterhetsarbetet under många år idrott på sitt program. Ungdomslogen och ungdomslogens vandrarförening UVF utövade idrott men även lägerverksamhet vid Ängsholmen. Det var på ett ungdomsläger 1934 jag anslöt mig till UVF och senare till vuxenföreningen.

Ängsholmslägret, matkö 1934

Torshälla minigolfklubb, som bildades 1942 byggde en bana på den plats där Östra torget ligger i dag. När bebyggelsen vid Östra torget började omkring 1950 flyttades banan ut till Spånga och nedfarten till Torshargs idrottsplats. Föreningen har haft flera framgångsrika spelare, bl. a. har Elsa och Rune Jonasson varit svenska mästare.

Scoutkåren hade en livlig verksamhet på 1930-40-talet där skolläraren Ingvar Westman var en av ledarna.

Schackklubben bildades 1948 och hade ofta sina sammankomster på något av stadens caféer.

Richard Ringmar, en omtyckt och engagerad präst

Församlingen, med kontraktsprosten Rickard Ringmar som ledare, hade en livlig verksamhet när jag var barn. Rickard Ringmar månade om sina församlingsbor och församlingsarbetet, där syföreningen och kyrkokören låg honom särskilt varmt om hjärtat. Syföreningen (arbetskretsen) har under alla år bedrivit ett för församlingen värdefullt arbete. Kyrkokören leddes av kantorn och skolläraren Tord Norrby, en välsjungande kör med en duktig körledare. Tyvärr dog Rickard Ringmar 1935 endast 54 år gammal.

De frireligiösa församlingarna missionsförsamlingen och Baptistförsamlingen hade sina kyrkor vid Lilla gatan. Missionskyrkan var byggd 1888 och Baptistkyrkan 1891. På 1930-talet var verksamheten livlig i församlingarna med anställda präster. Tyvärr minskade medlemsantalen efterhand så att verksamheten helt kom att upphöra på 1970-talet.

Missionskyrkan på Lilla gatan 6

Ett kärt nöje på sommaren var att åka ut med den egna båten och fiska, eller så gick man i land på någon holme och idkade friluftsliv. De som tillhörde motorbåtsklubben kunde åka ut till föreningens klubbholme på Stora Tallskär, som ligger på Västmanlandssidan.

Själv minns jag med glädje den gång morfar, mormor, min bror och jag fick följa med fabrikör Oscar Eriksson i hans stora motorbåt ut på Mälaren. Vi gick iland på en holme och inmundigade den medhavda matsäcken. Det var en stor upplevelse för mig som då var i 7-årsåldern.

På söndagarna var båttrafiken särskilt livlig i ån när alla båtarna skulle ut på Mälaren. Det var även många båtar från Eskilstuna, som skulle samma väg. Många minns säkert fiskare Wahlborgs brygga (senare fiskar-Anton). Där stannade man till och tankade, och kanske inhandlade något gott till utflykten.

Ett kvällsnöje var att gå till slussen och se när de hemvändande båtarna passerade. De var då på väg till slipen vid Kofältet eller anöringsplatserna uppe i Eskilstuna. Många av torshälla- och eskilstunaborna hade sina båtar förlagda på båda sidor av ån, från hamnen och upp mot fallen.

En annan kategori båtägare var de som hade segelbåtar. De spenderade ofta sin fritid i den egenhändigt byggda segelbåten. Det var medlemmar i Torshälla Segelsällskap, bildat 1926, som köpt eller byggt den år 1930 nykonstruerade kappseglingsbåten målartjugotvåan M22, (22 kvm seglingsyta).

År 1933 kom M30, som var en större variant av segelbåt. Det var en mäktig syn att se alla segelbåtar samlade på Blacken, när de hade sina årliga regattor. Det finns fortfarande många av de smäckra och vackra segelbåtarna kvar, vilka samlas till sina årliga regattor på Mälaren.

Text och bild: Bernt Pettersson

Hamnen med hamnmagasinen. I bakgrunden syns Höglundsbron

Torshälla jubileumsdräkt

Nu är Torshällas jubileumsdräkt framröstad!

Vid omröstningen kunde man lämna flera olika kombinationer från de inlämnade förslagen vilket gjort att vi, efter rösträkning, fått fram flera vinnare.

Vinnarna kommer att presenteras på Torshälla marknad, lördag ca kl. 14.30 från stora scenen. En mer utförlig artikel kommer också i nästa S:t Olof. I skrivande stund är det fortfarande hemligt vilka som vunnit.

De vinnande förslagen kommer att visas upp på hembygdsgården under marknadsdagarna. Del av dagarna kommer vinnarna att närvara.

Vi vill tacka alla som varit med och röstat fram Torshälla jubileumsdräkt!

Bland de som röstat kommer ett pris att utdelas!

Varmt välkommen till Bergströmska gården under marknaden!

Gäster från Holland

M-B Meulenbroek och Fred Geers

I maj tog vi emot holländska gäster på gården. Det var två frilansjournalister som skriver för olika europeiska resemagasin. De fick en guidning av Bergströmska gården, Kyrkan och Rådhuset.

De var mycket intresserade av Torshällas 700-åriga historia och många av deras bilder kommer att finnas på nätet. Artiklarna om Torshälla kommer även att publiceras i olika europeiska resemagasin.

Janett Eriksson

Fotoutställning "Bilder som berättar"

Sommaren 2015 har Sörmlands museum genomfört en fotoutställning utomhus. Staketbilderna lyfter fram fantastiska fotosamlingar ur arkiven som sedan på detta sätt visas upp under bar himmel längs promenadvänliga stråk. En lättillgänglig utställning som är "öppen" hela dygnet. I år har museet speciellt bjudit in de hembygdsföreningar som också medverkat i boken Sörmlandsbygden 2015, *Bilder som berättar*. Utställningen syftar till att lyfta fram de kulturhistoriska fotoskatter som finns i länet och samtidigt öka samarbetet mellan föreningar, arkiv och museer.

Fotoutställningen är utspridd på 12 olika platser i länet. Torshälla hembygdsförening har tillsammans med närliggande föreningar haft bilder

uppsatta på Nybron i Eskilstuna. Utställningen har pågått tiden 13 juni – 30 augusti. Jag hoppas att ni har haft vägarna förbi och uppmärksammat denna trevliga utställning.

En av bilderna från Torshälla. Kortet är taget 1920 vid Kvarnen. En utsmyckad bil, troligen på väg till någon festlighet. Fotograf okänd.

Janett Eriksson

Sommaren i bilder

*Bilden till höger
Kaffeservering på Bergströmska
gården. Fr.v Maj-Lis
Strandberg och Maj-Britt
Osberg hjälpte våra besökare*

*Bilden till höger
Ansvariga för köket. Fr.v.
Birgitta Biderman och
Maj-Lis Strandberg*

*Bilden till vänster
Anna-Lisa Langrell t.h. i en
allsång under Göran Axelssons
ackompanjemang*

Under flera hantverksdagar fick underhållningen delvis ske inomhus pga regn. Fr.v. Fanny Winkfield och Isabella Tomczyk som förgyllde en av de regniga eftermiddagarna med vacker sång och musik

Bilden till höger. Anne-Marie och Karl-Erik tillsammans med ett duktigt barnbarn

Bilden till vänster. Djurgårdens spelmanslag, trevlig underhållning som kommer till Bergströmska gården varje sommar

Foto: Christina Åslund, Jan-Erik Kling, Janett Eriksson

Mormorstäppans växter, Kungsmynta

Svenska namn: Kungsmynta, Oregano eller Vildmejram.

Latinskt namn: *Origanum vulgare*

Kungsmyntan härstammar ursprungligen från Medelhavsländerna där man kallar den oregano. Under detta namn har växten gjort sig välkänd som krydda. Den är en klassisk krydda i det italienska köket och är nästan obligatorisk i pizza och många pastarätter. Samma art finns vildväxande även här i Norden men här får den inte samma kraftiga smak. Den "svenska" oreganon, som här kallas kungsmynta, förlorar lätt sin smak vid torkning. Om du ska ha örten till matlagning så försök få tag på frö eller plantor från grekisk oregano.

Kungsmynta eller **oregano** är en art i familjen kransblommiga växter med små ovala blad som sitter parvis på stjälken. Vid blomningen i juni-augusti grenar sig ofta stjälken i tre stjälkar nära toppen. Blommorna är rosa och sitter i klasar. Kungsmynta är en flerårig ört, blir c:a 30-50 cm hög. Skörda stjälkarna innan örten blommar. Repa gärna av bladen från stjälkarna före torkning.

Under medeltiden i Europa hade kungsmyntan rykte om sig att utgöra ett skydd såväl mot det onda ögat som mot trollpackor, demoner och pest. I folkmedicinen har den använts för bl.a. sina svett- och urindrivande, magstärkande, väderdrivande,

hostdämpande och kramplösande egenskaper.

Tack vare sin höga halt av *thymol* är kungsmynta en av de bästa växterna för antiseptiska ändamål. Därför används den gärna till sköljning vid inflammationer i mun och svalg och utvärtes till svårläkta sår. I medicinalsyfte är det örtens blommande grenspetsar som används. En speciell egenskap hos växten, liksom exempelvis hos pors, är att den omger sig med en tydlig doft, även när den inte blommar.

Kungsmynta är perenn och kan odlas på friland eller i kruka. Örten trivs i soligt läge och vill ha väldränerad jord. Den sprider sig lätt genom rotskott och kan nästan bli till ett ogräs. Humlor och bin älskar kungsmynta.

Källor:

*Medicinalväxträdgården på Munthes Hildasholm, Stiftelsen Hildasholm
Wikipedia*

Janett Eriksson

Gamla ångbåtar

Ångbogseraren S/S REX på väg till Stockholm

Den 13 augusti stävade S/S REX iväg med S/S GERDA på släp, för att ta emot kulturutmärkelser i Stockholm. SS REX blev kulturminnesmärkt under 2015 och skulle få en plakett att skruva fast på lämplig plats på fartyget.

Det var Statens Sjöhistoriska museum Sverige som inbjöd alla ångbåtar till ett ångbåtsmöte, "*Stockholm Steam*". Ångbogseraren S/S REX byggdes år 1902 för Strömsholms kanal av Thorskogs Mekaniska Verkstad i Thorskog. REX ägs av Hallstahammars kommun men föreningen *Bevara SS REX* har i avtal med Hallstahammars kommun åtagit sig att svara för ångbogserarens underhåll och drift. S/S REX har numera hemmahamn Torshälla.

S/S Gerda av Eskilstuna, byggd 1865, skulle få ett 150-årsdiplom på "*Stockholm Steam*". Hon är en föregångare till de Djurgårdsfärjor som i dag finns i Stockholm. Gerda skulle gå i ångslupstrafik under lör- och söndagen mellan Djurgården, Skeppsholmen och Nybroplan. Hon är däremot inte byggd för att gå långa sträckor, som t ex Torshälla - Stockholm, så därför togs Gerda på släp av Rex under upp- och nedfärd till och från Stockholm. Gerda är i dag Sveriges äldsta passagerarångslup.

Om du är intresserad av gamla ångbåtar så finns möjlighet att besöka S/S REX efter överenskommelse med föreningen *Bevara S/S REX*.

Janett Eriksson

En gammal bild berättar

Dammvaktarstugan (Holmstugan) nedanför Holmberget

Esaias Anton Frisk flyttade med sin familj till Torshälla 1913 där han började arbeta på Holmens gjuteri som gjuteriarbetare. Familjen bodde i Sommarro nr 8 fram till 1920-talet då de flyttade in i Holmstugan, även kallad Dammvaktarstugan.

Frisk var dammvaktare fram till omkr. 1945. I arbetet ingick att reglera vattenflödet vid Holmfallet och Kvarnfallet till Kronokvarnen och kraftverket. Familjen Frisk bestod förutom av Esaias Anton, född 1878, och hustrun Ellen Elisabet född Andersson född 1884, av barnen Tage, Tyra, Ture, Torgny, Torsten och Tord.

Holmstugan låg alldeles vid Holmberget och nära Holmfallet.

Bernt Pettersson

Torshällabon Barbro Eklund (född Frisk) var dotter till Torsten, även kallad Ville. Hon kommer mycket väl ihåg sin farmor och farfar när de bodde i Holmstugan. De var snälla och duktiga på alla sätt. Två av barnen dog tyvärr i unga år. Omkring år 1945-46 flyttade farföräldrarna till Riktargatan och farfar dog i slutet av 1940-talet.

Vill du veta mer om släkten Frisk kan du kontakta redaktionen.

Janett Eriksson

Torshälla tidning 16 december 1915

Den 16 december 1915 skrev signaturen P. J-n en artikel om "Torshälla för hundra år sedan – några kulturhistoriska anteckningar", dvs början av 1800-talet. Anteckningarna ger oss en bild av vår stad för c:a 200 år sedan. I artikeln går författaren långt tillbaka, till vikingatiden, men jag väljer att börja beskrivningen efter branden år 1798. Här följer ett utdrag från artikeln:

- "Så inträffade också under slutet av 1700-talet en eldsvåda som ödelade en stor del av staden. Den uppbyggdes emellertid ånyo samt blev efteråt vackrare och mer regulär. Ehuru väl ännu åtskilliga trånga och krokiga gator förefunnos. Gårdstomternas antal var vid 1800-talets ingång 110 och folkmängden 532 personer.

Vid den tid varom vi här tala hade Torshälla 15 gator, av vilka några voro raka men återigen andra smala och trånga. Ingendera torde ha varit stensatt, utan i allmänhet lagade med grus. Under höst och vår voro därför flera av dem mycket svåra att befara, medan de under sommartiden dammade ohyggligt. Belysning förefanns icke, utan de som under den mörkare årstiden voro ute om kvällarna fingo själva medföra lyktor om de skulle kunna taga sig fram.

Husen voro i allmänhet små och oansenliga om än en hel del efter branden blivit ombyggda. Den förnämsta

av byggnaderna var kyrkan, som är mycket gammal.

Till en början synes den ha varit ganska liten, men har sedermera vid flera tillfällen blivit tillbyggd. "Från dess torn" heter det i en gammal beskrivning, "som är 153 alnar högt, och således ett av de högsta i Sverige skall man vid klart väder kunna urskilja domkyrkotornet i Västerås, oaktat detta är beläget fyra mil därifrån."

Detta torn antager man ha blivit uppfört vid tiden för konung Gustaf II Adolfs tronbestigning, då staden erhöll hjälp för tornbyggnaden. Vid tvenne särskilda tillfällen, 1701 och 1780, har det varit starkt hotat, då åskan där slagit ned, men bäggedera gångerna har det sluppit ifrån förödelse. Predikstolen från 1542 blev ommålad och förgylld 1774. Sistnämnda år skänkte en fru Hallgren altartavlan till kyrkan. Orgelverket uppfördes ett trettiotal av år förut.

Av stadens offentliga byggnader var för övrigt rådhuset ett av de mest sevärda. Det var uppfört av trä år 1740 och fanns på detsamma ett urverk, som utvisade tidens gång.

För övrigt var staden vid 1800-talets ingång kringgårdad med ett högt staket. Man levde ännu under den tid, då man hade att erlägga accisskatt. Ingen kunde därför komma in i staden utan att först

ha erlagt en mindre avgift för de varor, som han ville införa. Från de håll, där vägar ledde, voro tullhus uppförda, vari den resande själv hade att i en särskild låda nedlägga tullpengarna. En gång i månaden skulle denna tömmas. Staden arrenderade själv denna landstull och betalade därför ett årligt belopp av 100 daler. Under sommartiden höllos dessa portar öppna från klockan fem på morgonen till klockan 10 på aftonen, men under vintertiden endast klockan sex till nio. Under nattens lopp kunde därför

ingen resande utan särskilt avtal komma igenom portarna och in i staden. Ända till 1810 ägde dessa bestämmelser rum.

Nämnda år blev nämligen landstullen indragen. Antagligen fingo icke heller stadens "lösa" befolkning vistas ute längre än till klockan nio om vinterkvällarna. Vi känna icke till huruvida man i Torshälla hade en dylik stadga, som förefanns i Örebro ännu ett gott stycke fram på 1800-talet."

Janett Eriksson

Historisk afton den 3 november

Den 3 november arrangeras en historisk afton. Vi börjar kl. 18.30 i Torshälla Kyrka med musik och därefter ett föredrag av Jonas Jonsson, biskop emeritus och författare.

Vi får höra honom berätta om Gustaf Aulén och Nathan Söderblom.

Efter föredraget samlas vi i kyrkans hus för en måltid till en kostnad av 100 kronor.

Om du vill delta i måltiden måste anmälan göras. Du kontaktar då expeditionen i kyrkans hus, telefon 016 – 35 85 03 senast den 28 oktober

Varmt välkommen!

Arrangörer: S:t Olofs Gille, Torshälla församling samt Torshälla stads förvaltning/biblioteket

Torshälla marknad

**Besök Bergströmska gården
under marknadsdagarna.**

**Vi har kaffeservering med
våfflor, sylt och grädde!**

Titta också in i vår "loppisbod"

Välkommen!

Julmarknad på Bergströmska gården!

**Då är du välkommen till ett
gammaldags julpyntat
hembygdsmuseum.**

**Vi har kaffeservering med
hembakat saffransbröd!**

Julklappslotteri!

Välkommen!

Julklappstips!

En trevlig julklapp är boken

**"Rekarnebygden i backspegeln"
författare Olle Lorin**

**Den finns att köpa hos oss för
160 kronor**

**Medlemstidningen S:t Olof utkommer
med fyra nummer per år.**

Torshälla Hembygdsförening S:t Olofs Gille

Styrelse:

Iha Frykman, ålderman	tel 35 81 39
Jan-Erik Kling, v. ålderman	tel 35 56 41
Karin Lindh, skrivare	tel 35 88 38
Janett Eriksson, v. skrivare	tel 35 52 95
Hans Eriksson, gärdeman	tel 35 52 95
Christina Åslund	tel 34 30 06
Torbjörn Axner	tel 35 50 35
	mobil 070-600 60 70

Suppleant:

Mikael Nyman	tel 35 84 81
Tryggve Lundh	tel 35 53 75

Museikommitté: Styrelsen.

Arkivkommitté: Iha Frykman	tel 35 81 39
-------------------------------	--------------

Trädgårdskommitté: Jan-Erik Kling	tel 35 56 41
--------------------------------------	--------------

Aktivitetskommitté: Christina Åslund	tel 34 30 06
---	--------------

Dataansvarig: Hans Eriksson	tel 35 52 95
--------------------------------	--------------

Redaktion S:t Olof:
Janett Eriksson, Bernt Pettersson,
Torbjörn Axner

Bergströmska gården Hembygdsgård
Lilla gatan 12, TORSHÄLLA
Telefon 016-35 50 76

**Medlemsavgift: 100:- enskild,
150:- familj Plusgiro: 26 81 47-6**
**Postadress: Torshälla Hembygdsförening
S:t Olofs Gille, c/o Iha Frykman
Tornsvängen 1, 644 31 TORSHÄLLA**

E-postadress: info@sanktolofsgille.se
Hemsida: www.sanktolofsgille.se

B

Ur museisamlingarna

I Georg Nyströms fotoarkiv finns ett porträtt av borgmästaren Albin Edsberg född 1858. Edsberg tillträdde tjänsten som borgmästare i Torshälla 1891. Han var en mycket plikttrogen borgmästare, som skötte sin tjänst på bästa sätt fram till sin död 1924. Edsberg var en ståtlig karl, som vid högtidliga tillfällen klädde sig i uni-form med tillhörande båtmössa och

värja. Han tillhörde de flesta nämnderna i staden och var under några år landstingsman. Hembygdsföreningen har bekostat en tidstrogen kopia av Albin Edsberg i form av en docka, som nu finns i ett av rummen på rådhuset. Rummet är tidstroget inrett och väcker intresse hos besökare på rådhuset.

Bernt Pettersson